

А. Г. Дідук,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2176-1055>

Я. Р. Кушнір,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК РЕГУЛЯТОР МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mails: alisa-d@ukr.net, 7480828@stud.nau.edu.ua

*Метою даної статті є дослідження стану врегулювання відносин щодо укладення шлюбного договору в Україні та його практичне втілення. Для цього було проаналізовано поняття шлюбного договору та його особливості, а також відмінності від інших цивільно-правових договірних конструкцій. Також у результаті аналізу було розглянуто підстави визнання шлюбного договору недійсним та правові наслідки цього. **Методи дослідження** є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Використання цих методів дало можливість проаналізувати шлюбний договір та врегулювання за допомогою нього майнових відносин подружжя. **Результати:** шлюбний договір покликаний зміцнювати інститут сім'ї, дозволяючи більш повно враховувати інтереси кожного з подружжя, зменшити кількість суперечок і конфліктів між ними, а також на випадок розлучення і розподілу майна – здатний полегшити розірвання шлюбу подружжя, тобто вирішити це питання цивілізованим способом. **Обговорення:** питання щодо необхідності та доцільності укладення шлюбного договору викликає суперечливі почуття. При цьому необхідно враховувати, що цей документ складається не у зв'язку з перспективою розлучення (хоча він і допомагає вирішити багато питань набагато більш безболісно). Одна з найважливіших функцій шлюбного договору – допомогти подружжю наперед уникнути можливих конфліктів щодо питань майна, які, у свою чергу, можуть призвести до необхідності розлучення.*

***Ключові слова:** правочин; шлюбний договір; шлюбний контракт; подружжя; шлюб; реєстрація шлюбу; майнові відносини подружжя; сімейне право; цивільне право.*

Постановка проблеми та її актуальність. Шлюбний договір або іншими словами шлюбний контакт виступає ефективним регулятором майнових відносин подружжя. Ці поняття є відносно новими в сімейному праві, однак вони активно досліджуються й удосконалюються. Закріплення у Кодексі про шлюб та сім'ю України можливості осіб при реєстрації шлюбу укладати шлюбний договір, стало новим етапом регулювання майнових відносин у сімейному праві. Далі це право також було закріплене у чинному

Сімейному кодексі України, який зазначає, що подружжя має право укладати між собою будь-які договори, що не заборонені законом. Це призвело до значного розширення майнових прав подружжя, оскільки їм була надана можливість визначити свій майновий режим та майнові відносини самостійно.

Шлюбний договір часто сприймають як вияв недовіри між подружжям і вважають його необов'язковим елементом відносин між ними. Однак сучасна практика свідчить про те, що

шлюбний договір стає все більш поширеним серед сучасного покоління. Особливо це актуально для тих, хто вступає у шлюб вже не вперше або має значний майновий статок, щодо якого хоче встановити чіткі правила власності. Шлюбний договір може допомогти уникнути конфліктів та спростити розподіл майна у разі розлучення, оскільки заздалегідь визначаються умови його розподілу, що забезпечує від необхідності звертатися до суду.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Питання шлюбного договору у своїх наукових працях досліджували вітчизняні науковці, а саме: М.І. Байрачна, яка дала таке визначення шлюбному договору: «шлюбний договір – це домовленість двох осіб (подружжя або осіб, які подали заяву до Державного органу реєстрації актів цивільного стану) про встановлення майнових прав та обов'язків подружжя щодо: а) майна, набутого до шлюбу, в період шлюбу або на випадок його розірвання; б) утримання одного з подружжя; в) утримання подружжям (батьками) своїх малолітніх (неповнолітніх) дітей». Л.В. Шевчук, який досліджував особливості регулювання шлюбним договором майнових відносин подружжя під час розлучення. Цю тему також висвітлювали в своїх працях: Д.М. Белов, В.І. Борисова, Ю.В. Васюта, Г.О. Гаро, А.Б. Гриняк, М.М. Дякович, Н.А. Д'ячкова, Л.В. Єніна, В.О. Кожевнікова, Л.В. Липець, С.А. Петrenchенко, О.І. Сафончик, О.В. Розгон, В.М. Чернега.

Метою статті є дослідження стану врегулювання відносин щодо укладення шлюбного договору в Україні та його практичне втілення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні положення про шлюбний договір закріплені в главі 10 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Проте чинне законодавство не містить визначення шлюбного договору.

У наукових колах точиться дискусія, до якої категорії договорів слід віднести шлюбний договір: до цивільно-правових чи до договорів у сфері сімейного права. На думку більшості науковців його слід віднести до договорів у сімейному праві.

По-перше, шлюбний договір може укласти лише особлива категорія осіб – подружжя або особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу.

По-друге, шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки. «Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми». По-третє, якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності в день реєстрації шлюбу. Якщо шлюбний договір укладено подружжям, він набирає чинності в день його нотаріального посвідчення. По-четверте, такий договір встановлює правовий режим майна подружжя. По-п'яте, законом не допускається одностороння відмова від шлюбного договору й одностороння зміна його умов. По-шосте, шлюбний договір може бути розірваний на вимогу одного з подружжя за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання [1].

Варто зазначити, що недійсність цього договору визнається на підставах, передбачених Цивільним кодексом України (далі — ЦК України).

Отже, попередньо можна зробити висновок, що шлюбний договір є правочином, укладеним за згодою сторін, який спрямований на виникнення, зміну або припинення майнових прав та обов'язків у шлюбі. Він може містити особливі умови щодо розподілу майна, які відрізняються від встановлених законодавством. Шлюбний договір регулюється нормами сімейного та цивільного законодавства України, має особливий суб'єктний склад і повинен бути нотаріально посвідченим.

Л. Дорошенко та А. Бистра зазначають: «шлюбний договір» - це правочин, сторонами якого є особи, що подали заяву до органів ДРАЦСу про реєстрацію шлюбу чи подружжя, і в якому закріплюються їх майнові права та обов'язки на час шлюбу та/або на випадок його припинення [2, с. 95].

З думкою Л. Дорошенка та А. Бистої погоджуються також Д. Белов і Л. Палешник, які зазначають: «найбільш доцільно дати визначення шлюбного договору на основі його головних ознак, які відрізняють цей вид договору від ін-

ших схожих правочинів. Ознаками шлюбного договору, на їх думку, є таке: 1) це завжди правочин, спрямований на зміну відносин між подружжя; 2) у нього наявний спеціальний суб'єктний склад; 3) він завжди укладається в письмовій формі й підлягає нотаріальному посвідченню; 4) ним регулюються тільки майнові відносини між подружжям» [3, с. 149].

Шлюбний договір можуть укласти як особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, так і вже одружені пари. Якщо договір укладається до реєстрації шлюбу і однією зі сторін є неповнолітня особа, необхідна письмова згода її батьків або опікуна, засвідчена нотаріусом.

Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми, не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені Сімейним кодексом України, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище. За шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації.

Згідно із СК України: «Шлюбний договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується. Якщо договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності у день реєстрації шлюбу, якщо ж договір укладено подружжям, він набирає чинності у день його нотаріального посвідчення. У договорі може бути встановлено загальний строк його дії, а також строки тривалості окремих прав та обов'язків, може бути встановлена чинність договору або окремих його умов і після припинення шлюбу» [1].

Відповідно до статті 97 СК України: «У шлюбному договорі може бути визначене майно, яке дружина, чоловік передає для використання на спільні потреби сім'ї, а також правовий режим майна, подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. Сторони можуть домовитись про непоширення на майно, набуте

ними за час шлюбу, положень статті 60 Сімейного кодексу України і вважати його спільною частковою власністю або особистою приватною власністю кожного з них. Сторони можуть домовитись про можливий порядок поділу майна, у тому числі і в разі розірвання шлюбу. У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їхніх дітей, а також інших осіб. Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які інші умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать моральним засадам суспільства» [1]. Вищезазначена стаття передбачає, що майно, набуте подружжям під час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Слід додати, що: «Якщо у зв'язку з укладенням шлюбу один із подружжя вселяється в житлове приміщення, яке належить другому з подружжя, сторони у шлюбному договорі можуть домовитись про порядок користування ним. Подружжя може домовитись про звільнення житлового приміщення тим з подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї».

Сторони можуть домовитись:

- про проживання у житловому приміщенні, яке належить одному з них чи є їхньою спільною власністю, власністю їхніх родичів;
- про надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби у матеріальній допомозі на умовах, визначених шлюбним договором.

Якщо у шлюбному договорі визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватись на підставі виконавчого напису нотаріуса. Договором може бути встановлена можливість припинення права на утримання одного з подружжя у зв'язку з одержанням ним майнової (грошової) компенсації [4, с. 37].

Згідно статті 100 СК України: «Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається, його може бути змінено подружжям. Угода про зміну шлюбного договору нотаріально посвідчується.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір за рішенням суду може бути змінений, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочок, сина, що мають істотне значення» [1].

Одностороння відмова від шлюбного договору не допускається. Подружжя має право відмовитись від шлюбного договору. У такому разі, за вибором подружжя, права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються з моменту його укладення або в день подання нотаріусу заяви про відмову від нього.

На вимогу одного з подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема, в разі неможливості його виконання. Шлюбний договір, на вимогу одного з подружжя або іншої особи, права та інтереси якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України [5, с. 173].

Незважаючи на те, що договірний спосіб регулювання шлюбних відносин у нашій країні є не дуже популярним, судова практика щодо шлюбних договорів є досить різноманітною.

Одним із найпоширеніших видів справ є справи про визнання надзвичайно невідповідного матеріального становища однієї із сторін такого договору [6, с. 241]. Про поширеність цієї категорії справ свідчить рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя у справі № 336/3695/21. Згідно з ним «ОСОБА_1 звернувся з позовом до ОСОБА_2, вказавши, що з 30.03.2018 р. сторони перебували у шлюбі та є батьками двох неповнолітніх дітей. 10.08.2020 сторони уклали шлюбний договір, відповідно до якого все майно, придбане або набуто чоловіком або дружиною після реєстрації шлюбу, а також після укладення цього договору, є особистим майном і належить на праві особистої приватної власності тому з подружжя, на чие ім'я воно було придбане та зареєстроване. Вказуючи, що шлюбний договір був укладений позивачем

усупереч його вільному волевиявленню, адже його укладення було визначено відповідачем, як обов'язкова передумова для укладення договору щодо визначення місця проживання неповнолітніх дітей разом із позивачем, договір ставить позивача в надзвичайно невідповідні умови, позивач просив визнати частково недійсним шлюбний договір, а саме, визнати недійсними пункти 3, 4, 5 вказаного договору».

Проаналізувавши докази сторін, суд обґрунтовує своє рішення наступним чином: «виходячи зі змісту статей 9, 103 Сімейного кодексу України, статей 203, 215 Цивільного кодексу України, підставою недійсності шлюбного договору є недодержання в момент вчинення стороною (сторонами) таких вимог: 1) зміст шлюбного договору не може суперечити законодавству України, а також моральним засадам суспільства; 2) волевиявлення кожного з подружжя при укладенні шлюбного договору має бути вільним і відповідати його внутрішній волі; 3) шлюбний договір має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним. Відповідно до положень ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою – третьою, п'ятою та шостою статті 203 Цивільного кодексу України. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа, заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорований правочин). Оскільки договір є добровільною домовленістю сторін договору, по своїй суті за будь-яким договором кожна зі сторін має отримати якийсь корисний для себе результат» [7]. Наприкінці суд дійшов висновку, що пункти 3, 4, 5 шлюбного договору, укладеного 10 серпня 2020 року між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, слід визнати недійсними.

Проте це рішення було оскаржене до Запорізького апеляційного суду з посиланням на неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи, і невідповідність висновків, викладених у рішенні суду, обставинам справи. Суд в постанові посилався на те, що: «Категорія

«надзвичайно невідгідне матеріальне становище», вжита в частині четвертій статті 93 Сімейного кодексу України, має оціночний характер і підлягає доведенню стороною, відповідно до частини третьої статті 12 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), та ці докази повинні бути оцінені судом, відповідно до норм цивільного процесуального законодавства. Аналогічного висновку дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в Постанові від 01.06.2022 р. у справі № 759/23521/20. Суд першої інстанції, приймаючи доводи позивача про неотримання ним жодного корисного результату для себе, послався на ймовірність неотримання такого результату всупереч вимогам ч. 6 ст. 81 ЦПК України, за якими доказування не може ґрунтуватися на припущеннях, дійшов до хибного висновку про необхідність задоволення позову». Виходячи з обґрунтувань суду та наданих йому доказів, суд дійшов висновку, що апеляційну скаргу ОСОБА_1 в особі представника ОСОБА_2 задовольнити. Також суд постановив, що «рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 14 січня 2022 року в цій справі скасувати, прийняти постанову такого змісту: «У задоволенні позову ОСОБА_3 до ОСОБА_1, третя особа без самостійних вимог на предмет спору: приватний нотаріус Запорізького міського нотаріального округу, про визнання частково недійсним шлюбного договору відмовити» [8].

Отже, перед поданням такої заяви до суду, позивач повинен переконатися, що його припущення підтверджені відповідними доказами. Ці докази повинні бути розглянуті судом згідно з порядком, встановленим Цивільним процесуальним кодексом України.

Висновки. Питання щодо необхідності та доцільності укладення шлюбного договору викликає досить суперечливі почуття. У будь-якому випадку, перш ніж відповісти на це питання, молодята (подружжя) повинні дізнатися про даний документ якомога більше, щоб зважити всі «за» і «проти». Однак необхідно враховувати, що цей документ складається не у зв'язку з перспективою розлучення (хоча він і допомагає вирішити багато питань набагато

більш безболісно). Однією з головних функцій шлюбного договору є допомога подружжю уникнути майбутніх конфліктів щодо майна, які можуть стати причиною розлучення. Щоб уникнути судових суперечок, важливо частіше обговорювати питання шлюбних договорів і пояснювати громадянам їхню важливість. Шлюбний договір покликаний зміцнювати інститут сім'ї, дозволяючи більш повно враховувати інтереси кожного з подружжя, зменшити кількість суперечок і конфліктів між ними, але, навіть якщо почуття й пройшли, на випадок розлучення і розподілу майна – здатний тільки полегшити розірвання шлюбу подружжя, тобто вирішити це цивілізованим способом.

Література

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Петrenchенко С.А. Актуальні аспекти укладення та розірвання шлюбного договору в Україні: історія та сучасність. *Форум права*. 2014. № 3. С. 290-295.
3. Белов Д.М. Деякі проблеми укладення шлюбного договору/ Белов Д.М., Палешник Л.І. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 33. 2015. Т. 1. С. 148-151.
4. Борисова В.І. Сімейне право України / В.І. Борисова, І.В. Жилінкова. Київ: «Юрінком Інтер», 2006. – 304 с.
5. Дякович М.М. Сімейне право України. – Київ: *Правова єдність*, 2009. – 512 с.
6. Васюта Ю.В. Шлюбний договір. Матеріали загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної конференції здобувачів вищої освіти (Київ, 17 трав. 2019 року), присвячено Дню науки. С. 240–242.
7. Рішення суду у справі № 336/3695/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102935162>.
8. Постанова Запорізького апеляційного суду у справі № 336/3695/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104893052>.

References

1. Simeinyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10 sich. 2002 roku № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

2. Petrechenko S.A. Aktualni aspekty ukladennia ta rozirvannia shliubnogo dohovoru v Ukraini: istoriia ta suchasnist. *Forum prava*. 2014. № 3. S. 290-295.

3. Bielov D.M. Deiaki problemy ukladennia shliubnogo dohovoru/ Bielov D.M., Paleshnyk L.I. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo*. Vypusk 33. 2015. T. 1. S. 148-151.

4. Borysova V.I. Simeine pravo Ukrainy / V.I. Borysova, I.V. Zhylinkova. – Kyiv: «Jurinkom Inter», 2006. – 304 s.

5. Diakovych M.M. Simeine pravo Ukrainy. – Kyiv: *Pravova yednist*, 2009. – 512 s.

6. Vasiuta Yu.V. Shliubnyi dohovor. Materialy zahalnoakademichnoi pidsumkovoï naukovoteoretychnoi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity (Kyiv, 17 trav. 2019 roku), prysviacheno Dniu nauky. S. 240–242.

7. Rishennia sudu u spravi № 336/3695/21. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102935162>.

8. Postanova Zaporizkoho apeliatsiinoho sudu u spravi № 336/3695/21. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104893052>.

Alla Diduk, Yana Kushnir

MARRIAGE CONTRACT AS A REGULATOR OF PROPERTY RELATIONS BETWEEN SPOUSES

National Aviation University

Liubomyra Husara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine

E-mails: alisa-d@ukr.net, 7480828@stud.nau.edu.ua

*The purpose of this article is to study the status of regulation of relations related to the conclusion of a marriage contract in Ukraine and its practical implementation. To this end, the author analyses the concept of a marriage contract and its features, as well as differences from other civil law contractual structures. The author also examined the grounds for invalidation of a marriage contract and the legal consequences thereof. **Research methods** the study is general scientific and special methods of scientific knowledge. The use of these methods made it possible to analyse the marriage contract and the regulation of property relations of spouses through it. **Results:** a prenuptial agreement is designed to strengthen the family institution, allowing for a fuller consideration of the interests of each spouse, reducing the number of disputes and conflicts between them, and in the event of divorce and division of property, it can facilitate the dissolution of a marriage, i.e. resolve this issue in a civilised manner. **Discussion:** the question of the necessity and expediency of concluding a prenuptial agreement causes contradictory feelings. However, it should be borne in mind that this document is not drawn up in connection with the prospect of divorce (although it helps to resolve many issues much more painlessly). One of the most important functions of a prenuptial agreement is to help spouses avoid possible conflicts over property issues in advance, which, in turn, may lead to the need for divorce.*

Key words: transaction; marriage agreement; marriage contract; spouses; marriage; marriage registration; property relations of spouses; family law; civil law.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2024